

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

БОЛОВАЦЬКА ЮЛІЯ ІГОРІВНА

УДК 378.4.015.31-057.875:(17.023.36+379.8) (043.5)

**ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ
У КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Гриньова Марина Вікторівна,

Полтавський національний педагогічний

університет імені В. Г. Короленка,

декан природничого факультету, м. Полтава.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент

Сопівник Руслан Васильович,

Національний університет біоресурсів і

природокористування, завідувач кафедри педагогіки,

м. Київ;

кандидат педагогічних наук

Старосельська Юлія Іванівна,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, старший викладач

кафедри валеології, м. Харків.

Захист відбудеться «30» жовтня 2015 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.19 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. № 243.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «30» вересня 2015 року.

Учений секретар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство потребує всебічно розвинених ініціативних учителів, особистостей гуманістичного типу, які володіють креативними здібностями, організаторськими та комунікативними якостями, готовністю до партнерської взаємодії з учнями за засадах особистісного підходу. Ключовим орієнтиром вищої педагогічної освіти має бути підготовка нової генерації вчителів, які здатні розкрити особистісний потенціал учнів, стимулювати необхідність їхнього духовно-культурного розвитку, самореалізації та самовдосконалення впродовж життя. Тому проблема особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів особливо актуальна.

Демократизація вищої освіти в Україні, європейський вектор цінностей та доєднання до Болонського процесу сприяли пошуку нових форм та методів організації культурно-дозвіллевої діяльності як таких, що найбільш ефективно впливають на підготовку вчителя та забезпечують його особистісний розвиток.

Пошук дієвих механізмів особистісно орієнтованого виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів активізується відповідно до нормативних документів загальнодержавного рівня: Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки, Концепції національно-патріотичного виховання молоді.

Проблему особистісно орієнтованого виховання в контексті підготовки майбутнього вчителя висвітлено в дослідженнях Ш. Амонашвілі, І. Беґа, І. Зязюна, В. Лозової, Н. Ничкало, О. Пехоти, С. Подмазіна, І. Прокопенка, О. Савченко, Г. Селевка, В. Сухомлинського, Г. Троцько, І. Якиманської та інших. У працях В. Кан-Калика, М. Поташніка, С. Сисоєвої розкрито, зокрема, проблеми виховання творчої особистості вчителя у процесі особистісно орієнтованого виховання, що бачиться особливо суголосним сучасним освітнім викликом. Актуальними для нашої роботи стали праці зарубіжних дослідників: К. Ангеловські, Х. Барнет, Д. Гамільтон, Н. Грос, У. Кінгстон, М. Майлз, П. Серч, А. Хаберман та інших.

Окремі аспекти означеної проблеми були предметом низки дисертацій, а саме: К. Дубич досліджувала особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу, О. Кондрицька – формування у майбутніх учителів цінностей особистісно орієнтованого виховання засобами артпедагогіки, А. Фатов – соціальне виховання студентської молоді в культурно-дозвіллевій діяльності, А. Ярцев – культурно-дозвіллеву діяльність як фактор професійного становлення майбутнього педагога.

Разом із тим, проблема особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу не була предметом спеціального дослідження, хоча особливості розвитку особистості у сфері дозвілля, організаційні аспекти виховної, культурно-дозвіллевої діяльності студентів, проблеми їхньої творчої самореалізації, виховання здатності до свідомої

саморегуляції окреслено в дослідженнях А. Аріарського, В. Бочелюка, М. Гриньової, І. Єрошенкова, А. Жаркова, Є. Зеленова, В. Кірсанова, В. Сластьоніна, Р. Сопівника, Ю. Старосельської, Ю. Стрельцова, В. Тріюдіна та інших.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю подолання *суперечностей* між:

– зростаючою потребою суспільства та системи освіти у всебічно розвиненій особистості вчителя та реальним рівнем особистісного розвитку студентів у культурно-дозвіллевій діяльності;

– визнанням значущості особистісно орієнтованого виховання студентів для майбутнього вчителювання та недооцінкою можливостей культурно-дозвіллевої діяльності вищого педагогічного навчального закладу у розв'язанні цієї проблеми;

– значними виховними можливостями, закладеними в культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу, і традиційним підходом до її організації та реалізації.

Отже, актуальність, недостатня розробленість досліджуваної проблеми, її педагогічна значущість, зазначені вище суперечності зумовили вибір теми дисертації: **«Особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідною темою кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Виховний потенціал системи студентського самоврядування вищих навчальних закладів України» (номер державної реєстрації 0113U000365). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 3 від 29 вересня 2011 р.) та узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25 жовтня 2011 р.).

Мета дослідження – розробити та експериментально перевірити методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз теорій особистісно орієнтованого виховання студентів; з'ясувати зміст основних понять дослідження.

2. Розкрити сутність та особливості культурно-дозвіллевої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі.

3. Визначити й обґрунтувати критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності.

4. Розробити та експериментально перевірити методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Об'єкт дослідження – процес виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Предмет дослідження – методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теоретичні засади гуманістичної психології та педагогіки щодо розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Леонтєв, А. Маслоу, В. Сухомлинський, К. Роджерс, К. Ушинський та інші); концепції особистісно орієнтованої освіти та виховання, які відповідають сучасним потребам вищої педагогічної школи (І. Бех, І. Зязюн, О. Савченко, В. Серіков, Г. Троцько, І. Якиманська та інші); ідеї щодо гуманізації виховного процесу в сучасній школі (В. Алфімов, Ш. Амонашвілі, І. Бех, І. Зязюн, В. Сухомлинський, А. Сущенко та інші); наукові положення про закономірності розвитку студентів, залучених до організації дозвілля (М. Гриньова, Е. Дюркгейм, А. Жарков, І. Єрошенков, В. Кірсанов, А. Макаренко, В. Сластьонін та інші), положення про підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів (О. Іонова, Ю. Бойчук, Ю. Кращенко, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Пехота, І. Прокопенко, О. Сухомлинська та інші).

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використано такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз, синтез і систематизація для визначення концептуальних підходів дослідження та уточнення сутності понять «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу», «культура дозвілля», «культурно-дозвіллева діяльність»; порівняння, узагальнення й класифікація для обґрунтування і характеристики критеріїв і показників особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності та визначення сутності поняття «культурно-дозвіллева діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу»;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, опитування (анкетування, бесіди, інтерв'ю), метод експертних оцінок, самооцінювання, тестування для з'ясування рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу;

– *статистичні*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* визначено сутність поняття «культурно-дозвіллева діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу» (комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час); розроблено методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу (включає залученість студентів за всіма напрямками культурно-дозвіллевої діяльності – проведення культурно-дозвіллевих

заходів, різних за формою і змістом, спираючись на авторську технологію їхнього конструювання; популяризація духовно-моральних цінностей у студентському середовищі; сприяння залученню майбутніх учителів до діяльності в гуртках, секціях, клубах за інтересами, творчих командах; комплексна робота з розвитку у студентів креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь; здатності до експромту, імпровізації, взаємозаміни командних ролей; сприяння особистісному розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності у рамках молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді»);

– *уточнено* базовий понятійно-категоріальний апарат: сутність понять «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу», «культура дозвілля» та «культурно-дозвіллева діяльність»; зміст критеріїв (когнітивний, емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, командно-рольовий) та показників для діагностування рівнів (високий, середній, низький) особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності;

– *подальшого розвитку* набули шляхи удосконалення функціонування культурно-дозвіллевої діяльності вищого педагогічного навчального закладу як чинника особистісного розвитку майбутніх учителів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в практику вищої педагогічної школи: методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу; реалізації молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді»; апробації авторської технології конструювання культурно-дозвіллевих заходів. Означена технологія може бути використана адміністраціями закладів системи освіти як інструментарій для організації виховної роботи.

Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані під час організації культурно-дозвіллевої діяльності майбутніх учителів, при викладанні навчальних дисциплін «Управління навчально-виховним процесом», «Педагогіка вищої школи», «Теорія і практика виховання», для укладання навчальних посібників та методичних рекомендацій.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в практику Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 335/03-01 від 15.09.2014 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 4772/01-55/33 від 17.11.2014 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 25.1/1541 від 01.12.2014 р.), структурних підрозділів виконавчого комітету Полтавської міської ради (управління у справах сім'ї, молоді та спорту, Полтавського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) (довідка Полтавської міської ради № 04.2-46/2/2583 від 01.12.2014 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 308/01 від 22.01.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації оприлюднено автором у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних*: «Особенности воспитательной деятельности в современных условиях» (Сыктывкар, 2012), «Громадський сектор та студентське самоврядування як складова розвитку українського суспільства» (Тернопіль, 2012 р.), «Педагогіка

А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі» (Полтава, 2013 р.), «Иновационная деятельность в образовании» (Москва, 2013 р.), «Гуманітарні науки та освіта у ХХІ ст.» (Луганськ, 2014 р.), «Реалізація виховного потенціалу системи студентського самоврядування вищих навчальних закладів України» (Полтава, 2014 р.), «Розвиток та саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі» (Полтава, 2015 р.); *всеукраїнських*: «Педагогічна майстерність: навчально-методичне забезпечення теорії і технології професійного розвитку вчителя» (Полтава, 2013 р.), «Інноваційний підхід в управлінні навчальними закладами» (Житомир, 2014 р.), «Педагогічна освіта і наука: традиції, реалії, перспективи України» (Умань, 2014 р.); висвітлено під час «круглих столів» у Полтавських загальноосвітніх навчальних закладах.

Автором дисертації у партнерстві з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради було організовано два міських проекти: щорічну церемонію нагородження переможців конкурсу «Молодь року» і традиційний благодійний студентський бал «Допомогти так легко».

Про перебіг і результати дослідження доповідалося на засіданнях кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна, вченої ради природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2011-2015 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 21 публікації, із них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні, 15 – у збірниках тез конференцій (14 одноосібних та 1 у співавторстві).

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (320 найменувань, із них 10 – іноземною мовою) та 13 додатків. Робота містить 22 таблиці та 9 рисунків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 280 сторінок, із них 165 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми (її висвітлення у науково-педагогічній літературі), зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, особистий внесок здобувача, публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвілєвій діяльності вищого навчального закладу як педагогічна проблема»** – на основі вивчення наукової літератури здійснено аналіз теорій особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів та культурно-дозвілєвої діяльності загалом, визначено та обґрунтовано критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності.

Проблема особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів є однією з найактуальніших у філософських працях та психолого-педагогічних дослідженнях.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять положення концепцій особистісно орієнтованого виховання в контексті підготовки майбутнього вчителя (І. Бех, І. Зязюн, С. Подмазін, В. Серіков, В. Сухомлинський, Г. Троцько, І. Якиманська та інші).

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень проблеми особистісно орієнтованого виховання дає змогу визначити *особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу* як цілеспрямований процес створення максимально сприятливих умов для активізації творчого саморозвитку особистості майбутнього вчителя, виховання індивідуальних та професійних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

З'ясовано: якщо студент вищого педагогічного навчального закладу матиме високий рівень особистісного розвитку, буде розвивати власні творчі здібності, особистісні та професійні якості, то він зможе продуктивно взаємодіяти на засадах особистісного підходу із талановитими школярами і класними колективами в цілому. Особистісно орієнтоване виховання є ключовим напрямом у підготовці майбутнього вчителя, оскільки його реалізація значною мірою детермінує професійну майстерність педагога та сприяє творчому самовираженню особистості.

На основі аналізу теоретичних положень про культурно-дозвілєву діяльність як джерело розвитку особистості та її громадянського становлення (А. Макаренко, В. Мухіна, В. Суртаєв, Б. Трегубов та інші) у дисертаційній роботі актуалізовано ідею, що особистісно орієнтоване виховання та культурно-дозвілєва діяльність – тісно взаємопов'язані. Особистісно орієнтоване виховання майбутніх учителів означає пріоритет інтересів і запитів, урахування своєрідності та можливостей, надання умов для максимальної самореалізації. Культурно-дозвілєва діяльність – практична школа виховання комплексу особистісних якостей, які необхідні кожній людині у майбутній професійній діяльності.

Історію розвитку культурно-дозвілєвої діяльності, її філософські, педагогічні й організаційні аспекти окреслено в дослідженнях А. Аріарського, В. Бочелюка, М. Гриньової, І. Єрошенкова, А. Жаркова, Є. Зеленова, В. Кірсанова, В. Сластьоніна, Р. Сопівника, Ю. Старосельської, Ю. Стрельцова, В. Тріодіна та інших.

Водночас аналіз літератури свідчить про не повне використання можливостей вищих навчальних закладів в особистісно орієнтованому вихованні майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності, недостатню кількість практичних рекомендацій з організації культурного дозвілля та особливостей особистісного розвитку його учасників.

Аналіз теоретичних джерел та власні дослідження дали змогу визначити *культуру дозвілля* як сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки особистості, які забезпечують реалізацію духовно-культурного потенціалу в процесі змістовного дозвілля, а *культурно-дозвілєву діяльність* – як комплекс взаємопов'язаних методик і технологій, які забезпечують активізацію творчого саморозвитку особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей, популяризацію духовно-моральних цінностей у процесі конструювання культурно-розвивальних, соціально значущих заходів.

Культурно-дозвілєву діяльність студентів вищого педагогічного навчального

закладу визначено як комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час.

Культурно-дозвіллева діяльність поєднує провідні сфери життєдіяльності студентської громади вищого навчального закладу, усі його структурно-організаційні рівні: групу, потік, факультет, гуртожиток, вищий навчальний заклад, тому її розглядаємо як компонент виховного середовища. У культурно-дозвіллевій діяльності відбувається практична реалізація виховних задач вищої педагогічної школи: розкриття особистісного потенціалу майбутніх учителів, розвиток комунікативних здібностей, креативності, уміння планувати, організовувати свою діяльність та діяльність інших.

Спираючись на результати досліджень І. Беха, М. Гриньової, К. Дубич, А. Жаркова, І. Зязюна, Ю. Краценка, А. Макаренка, Н. Тарасевич, А. Фатова та інших, виокремлено когнітивний, емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, командно-рольовий критерії особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності.

Показниками *когнітивного* критерію є *знання про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток* (механізми особистісного розвитку, сучасні концепції та засади особистісно орієнтованого виховання, закономірності розвитку творчої команди) та *знання про культурно-дозвіллеву діяльність* (мета, завдання, принципи, організаційні форми і методи культурно-дозвіллевої діяльності, особливості організаторської роботи, механізми впливу культурно-дозвіллевої діяльності на розвиток творчої уяви майбутніх учителів).

Показниками *емоційно-ціннісного* критерію є *мотиви* (прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів; потреби у творчій діяльності, самореалізації, бажання бути членом творчої команди; прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі) та *ціннісні орієнтації* (гуманістична спрямованість, усвідомлення значення культурно-дозвіллевої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі).

Показниками *креативно-діялісного* критерію особистісного розвитку у культурно-дозвіллевій діяльності є *креативні здібності* (уміння генерувати оригінальні ідеї, відходити від шаблонності в організації культурно-дозвіллевої діяльності, здатність до імпровізацій, експромту), *організаторські уміння* (здатність ефективно застосовувати на практиці організаторські знання, готовність брати участь в організації дозвілля, уміння залучати інших студентів до культурно-дозвіллевої діяльності, уміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення), *комунікативні уміння* (потреба в спілкуванні зі студентами, котрі залучені до культурно-дозвіллевої діяльності, здатність легко вступати в контакт та отримувати задоволення від спілкування).

Показниками *командно-рольового* критерію є *здатність до командотворення* (уміння працювати в творчій команді, уміння створювати позитивний мікроклімат у творчій команді, володіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим),

уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, готовність до взаємозаміни командних ролей). За допомогою вищезазначених критеріїв і показників охарактеризовано рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності – *високий, середній та низький*.

Для студентів із *високим рівнем* особистісного розвитку у культурно-дозвіллевій діяльності характерне бажання поглиблювати знання з культурно-дозвіллевої діяльності, уміння працювати в творчій команді, прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів та популяризувати духовно-моральні цінності у студентському середовищі (гуманістична спрямованість, альтруїзм), здатність відходити від шаблонності в організації культурно-дозвіллевої діяльності, уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, уміння відповідально доводити розпочату справу до завершення тощо.

Студентів із *середнім рівнем* особистісного розвитку в культурно-дозвіллевій діяльності характеризує ситуаційний інтерес до культурно-дозвіллевої діяльності, але, разом з тим, студенти усвідомлюють значення дозвілля для майбутнього вчителювання, поглиблюють знання з культурно-дозвіллевої діяльності під впливом заохочення, демонструють виконавську роль та використовують стандартні форми проведення дозвілля; доручення в творчій команді на основі особистісного підходу розподіляють рідко, відчувають труднощі при взаємозаміні командних ролей; не знаходять усвідомлених зв'язків між особистісним розвитком та залученістю до організації дозвілля; розпочату справу частково доводять до завершення тощо.

Студентів із *низьким рівнем* особистісного розвитку у культурно-дозвіллевій діяльності характеризує відсутність бажання здобувати знання з особистісно орієнтованого виховання чи культурно-дозвіллевої діяльності; сутність дозвілля студенти розуміють на емпіричному рівні, не здатні самостійно брати участь у культурно-дозвіллевих заходах, прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів проявляється рідко; не усвідомлюють значущості діяльності в творчій команді; взаємозаміна командних ролей не спостерігається; не усвідомлюється сутність майбутньої професійної діяльності; розпочату справу доводять до завершення лише під безпосереднім контролем.

У другому розділі – **«Експериментальне дослідження методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу»** – представлено зміст констатувального та формувального етапів експерименту; висвітлено методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу; проаналізовано результати дослідження.

Експериментальною базою дослідження стали Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Експеримент проходив протягом трьох років. На різних етапах експерименту дослідженням було охоплено 434 студенти, 58 викладачів та 27 представників адміністрації факультетів/інститутів вищих навчальних закладів.

Контрольну групу (КГ) утворили студенти II-IV курсів вищих педагогічних навчальних закладів, залучені до культурно-дозвіллевої діяльності, яка

організовується традиційно. Експериментальна група (ЕГ) об'єднала студентів II-IV курсів, у роботі з якими реалізувалася авторська методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Для об'єктивного оцінювання рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності використано різні *діагностичні методики*: визначення спрямованості особистості (орієнтаційна анкета Б. Басса); визначення ціннісних орієнтацій (М. Рокич); діагностика особистісної креативності (Є. Тунік); діагностика комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2); визначення функціонально-рольових позицій в управлінській команді; діагностика ділового, творчого та морального клімату в колективі; авторська анкета «Самооцінка особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності»; самооцінка студентів, залучених до культурно-дозвіллевої діяльності; експертна оцінка, анкетування і тестування студентів; спостереження за участю студентів у культурно-дозвіллевій діяльності.

На констатувальному етапі експерименту визначено *основні недоліки особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу*: низький рівень мотивації майбутніх учителів до участі в культурно-дозвіллевій діяльності; недостатня обізнаність студентів щодо засад особистісно-орієнтованого виховання, механізмів особистісного розвитку, сутності та завдань культурно-дозвіллевої діяльності; відсутність у майбутніх учителів прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів; студентам, які залучені до культурно-дозвіллевої діяльності, бракує креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь; їм важко вирішувати конфліктні ситуації, що виникають у ході колективної співпраці у творчій команді, з викладачами та керівництвом вищого навчального закладу; недостатньо розвинені вміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу та готовності до взаємозаміни командних ролей.

Дані констатувального експерименту свідчать, що лише 12,9% студентів демонструють високий рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллевій діяльності, 54,7% – середній рівень і 32,4% майбутніх учителів – низький. Таким чином, традиційна організація культурно-дозвіллевої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі не забезпечує студентам достатній рівень їхнього особистісного розвитку.

Розроблена методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу спрямована на виконання таких *завдань*: сприяти формуванню у студентів знань про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток та культурно-дозвіллеву діяльність; створити сприятливі умови для формування мотивації та гуманістичної спрямованості майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності; сприяти розвитку креативних здібностей студентів, набуттю організаторських та комунікативних умінь; стимулювати розвиток навичок роботи у творчій команді, спонукати до розподілу доручень на основі особистісного підходу та взаємозаміни командних ролей.

Сутністю методики особистісно орієнтованого виховання студентів у

культурно-дозвіллевій діяльності є реалізація проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді» та апробація авторської технології конструювання культурно-дозвіллевих заходів.

Методика передбачає комплексне використання *принципів* (творчої ініціативи, активності та самодіяльності студентів; диференціації, індивідуалізації та орієнтації на особистісний розвиток студентів у культурно-дозвіллевій діяльності; гуманізації та встановлення партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії між керівництвом та учасниками культурно-дозвіллевої діяльності, між професорсько-викладацьким та студентським колективами), застосування взаємопов'язаних форм та методів навчання і виховання.

За час здійснення дослідження створено молодіжний проект «Школа культурного дозвілля студентської молоді». У 2012 р. Школу закінчило 36 майбутніх учителів, у 2013 р. – 44, у 2014 р. – 52.

Метою Школи стало: надати знання, сформувати вміння і навички, необхідні для організації дозвілля, сприяти особистісному розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності.

Школа функціонує в позаурочний час із жовтня по травень й передбачає застосування різноманітних форм і методів роботи: лекцій, семінарів, тренінгів, бесід, групових дискусій, розігрування ролей, колективних творчих справ, складання сценарних планів та сценаріїв, конструювання культурно-дозвіллевих заходів. Вона виконує такі функції: *діагностичну* (визначення схильностей майбутніх учителів, виявлення рівня їхньої підготовленості до реалізації креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, а також індивідуально-психологічних особливостей студентів); *особистісно-розвивальну* (визначення рівня особистісного розвитку в культурно-дозвіллевій діяльності); *виховну* (створення сприятливих умов для особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності, їхньої готовності до взаємозаміни командних ролей, соціальної активності, взаємодопомоги, групової єдності); *творчу* (створення умов для розвитку креативних здібностей, творчої уяви, здатності до імпровізації, експромту); *рекреаційну* (психоемоційне розвантаження, зняття перевтоми, відновлення інтелектуальних та фізичних сил); *пізнавальну* (задоволення інтелектуальних та інформаційних потреб особистості); *ціннісно-орієнтаційну* (виховання ціннісних орієнтацій, активної життєвої позиції, мотивів діяльності); *прогностичну* (розкриття творчого потенціалу майбутніх педагогів, їхньої готовності до соціально значущої та організаторської діяльності).

Навчання в Школі відбувається у два етапи: теоретичний і практичний. Теоретичний забезпечують лекції, семінари, тренінги, бесіди, групові дискусії, тестування тощо; практичний – стажування в структурних підрозділах виконавчого комітету Полтавської міської ради, співпраця з творчою інтелігенцією міста, організація та участь у реалізації міських молодіжних проектів, складання сценарних планів та сценаріїв, конструювання культурно-дозвіллевих заходів тощо.

У рамках другого етапу в партнерстві з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради організовано два міських проекти: щорічну церемонію нагородження переможців конкурсу «Молодь року» і

традиційний благодійний студентський бал «Допомогти так легко».

Практичний блок навчання в Школі закінчується організацією культурно-дозвілєвого заходу. Слухачі діляться на команди, обдумують ідею та форму проведення заходу, розробляють сценарний план, залучають кошти та складають сценарій.

Апробована авторська технологія конструювання культурно-дозвілєвих заходів розкриває зміст діяльності викладача-наставника та учасників творчої команди на кожному з шести технологічних етапів.

Перший етап – цілепокладання (викладач-наставник: визначення мети і завдань заходу, створення позитивного мікроклімату в творчій команді; учасники творчої команди: обговорення мети, генерування ідей щодо сутності заходу, обрання доцільних варіантів; результат: поглиблення знань про форми і методи культурно-дозвілєвої діяльності, сприяння розвитку креативних здібностей, популяризація духовно-моральних цінностей).

Другий етап – колективне планування (викладач-наставник: розвиток найбільш цікавих ідей; допомога у розробці сценарного плану; учасники творчої команди: формулювання однієї креативної ідеї, розробка сценарного плану; результат: сприяння розвитку креативних здібностей та комунікативних якостей, прагнення раціонально організувати дозвілля інших студентів).

Третій етап – організація (підготовка) (викладач-наставник: координація процесу підготовки; розподіл ролей між студентами на основі особистісного підходу; учасники творчої команди: колективне обговорення заходу, розподіл функціонально-рольових позицій; результат: сприяння розвитку організаторських якостей, готовність багато працювати для досягнення колективної мети).

Четвертий етап – реалізація (викладач-наставник: створення позитивного емоційного настрою, заохочення студентів під час самостійного вирішення ними непередбачуваних ситуацій; учасники творчої команди: виконання певної командної ролі; результат: сприяння самореалізації студентів, вихованню готовності до взаємозаміни командних ролей, розподілу доручень на основі особистісного підходу).

П'ятий етап – колективне підведення підсумків, оцінка результатів (викладач-наставник: оцінювання та аналіз результатів колективної діяльності; учасники творчої команди: підведення підсумків; результат: сприяння розвитку комунікативних умінь, самоаналізу студентів).

Шостий етап – організація післядії (викладач-наставник: акцентується увага на необхідності використання досвіду в процесі реалізації аналогічних заходів; учасники творчої команди: визначення напрямків діяльності творчої команди, планування наступних заходів; результат: сприяння розвитку умінь якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення).

Порівняльна характеристика результатів формувального експерименту щодо особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності засвідчує позитивні зміни за кожним із критеріїв. Вищі бали мають студенти ЕГ у порівнянні зі студентами КГ: когнітивний критерій – 4,3 бала у порівнянні з 3,3 (різниця – 1 бал), емоційно-ціннісний критерій – 4,4 бала у порівнянні з 3,9 (різниця – 0,5 бала), креативно-діяльнісний критерій – 4,2 бала у порівнянні з 3,75

(різниця – 0,45 бала), командно-рольовий критерій – 3,9 бала у порівнянні з 3,25 (різниця – 0,65 бала).

Найбільше зросла кількість балів у ЕГ за когнітивним критерієм. Результати проведеного дослідження свідчать про значні зміни у знаннях про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток та культурно-дозвілєву діяльність. Більшість майбутніх учителів почали проявляти активно-творче ставлення до культурно-дозвілєвої діяльності, активізувався інтерес до оволодіння методикою колективних творчих справ (за І.Івановим). Так, у студентів поглибилося усвідомлення особливостей роботи у творчій команді, зокрема, готовність до взаємопідтримки та взаємозаміни командних ролей. Якщо до проведення експерименту студенти сприймали культурно-дозвілєву діяльність як спосіб відпочинку та спілкування з друзями, то після нього – як можливість розвитку творчих здібностей, готовність раціонально організувати дозвілля інших студентів, популяризувати духовно-моральні цінності тощо. Зміни в розумінні студентами окреслених понять переконують у тому, що залученість майбутніх учителів до культурно-дозвілєвої діяльності носить особистісний характер.

Водночас було виявлено труднощі у студентів, які ціннісно орієнтовані на реалізацію власних амбітних цілей, задоволення бажання бути незамінним генератором ідей, домінування над іншими учасниками культурно-дозвілєвої діяльності. Відзначено, що культурно-дозвілєва діяльність не задовольняє потреби і прагнення таких студентів, їм складно налагоджувати комунікативну взаємодію в колективі. Саме це сприяло самовихованню майбутніх учителів, підвищенню рівня активності, самоорганізації, коригуванню особистісних якостей.

За командно-рольовим критерієм у студентів КГ та ЕГ відчутна суттєва різниця. Студенти, що увійшли до ЕГ, глибше усвідомлюють значущість культурно-дозвілєвої діяльності для особистісного розвитку. Майбутні учителі орієнтовані на процес творчості, уникають шаблонності в створенні культурно-дозвілєвих заходів, володіють здатністю до експромту та імпровізації. Студенти ЕГ мають навички роботи у творчій команді, зокрема здатність розподіляти ролі на основі особистісного підходу, уміння створювати позитивний мікроклімат та готовність до взаємозаміни командних ролей. Так, ці характеристики майбутніх учителів проявляються не лише у творчій команді під час організації культурно-дозвілєвої діяльності, а й у процесі життєтворчості.

Грунтуючись на середніх балах самооцінки студентів та оцінок експертів щодо особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності, обчислено усереднений відсоток усіх діагностованих показників. Обчислення проведено для кожного рівня особистісного розвитку у культурно-дозвілєвій діяльності (табл., с. 13).

Після формульовального етапу експерименту високий рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності зріс у середньому від 19,3% студентів КГ до 24,8% студентів ЕГ усіх задіяних в експерименті вищих навчальних закладів. Динаміка збільшення кількості студентів з високим рівнем особистісного розвитку у культурно-дозвілєвій діяльності у КГ становить 6,2%, а в ЕГ – 13,4%.

Статистична обробка результатів експерименту, метою якої була перевірка значущості різниці між результатами, одержаними в КГ і ЕГ, за допомогою методу χ^2 , засвідчила, що різниця у рівнях особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності експериментальної і контрольної груп достовірна, виявлені відмінності не є випадковими величинами, а зумовлені реалізацією авторської методики.

Таблиця

**Особистісний розвиток майбутніх учителів
у культурно-дозвілєвій діяльності, %**

Вищий навчальний заклад	Контрольна група						Експериментальна група					
	рівні						рівні					
	низький		середній		високий		низький		середній		високий	
	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.
динаміка		динаміка		динаміка		динаміка		динаміка		динаміка		
ПНПУ імені В.Г. Короленка (114 осіб)	30,3	16,6	55,9	63,4	13,8	20,0	31,0	12,5	56,2	61,1	12,8	26,4
	- 13,7		+ 7,5		+ 6,2		- 18,5		+ 4,9		+ 13,6	
МНУ імені В. О. Сухомлинського (104 особи)	31,2	18,4	56,1	62,9	12,7	18,7	30,8	13,6	57,2	61,9	12,0	24,5
	- 12,8		+ 6,8		+ 6,0		- 17,2		+ 4,7		+ 12,5	
УДПУ імені Павла Тичини (108 осіб)	29,1	14,8	57,3	64,0	13,6	21,2	29,6	11,7	59,3	61,6	11,1	26,7
	- 14,3		+ 6,7		+ 7,6		- 17,9		+ 2,3		+ 15,6	
ЧНУ імені Богдана Хмельницького (110 осіб)	36,2	25,1	51,9	57,8	11,9	17,1	33,7	18,2	56,7	60,4	9,6	21,4
	- 11,1		+ 5,9		+ 5,2		- 15,5		+ 3,7		+ 11,8	

У ході теоретичного та експериментального пошуку було виконано поставлені завдання, внаслідок чого маємо змогу констатувати досягнення мети і зробити наступні **висновки**:

1. Здійснено аналіз теорій особистісно орієнтованого виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу. Уточнено поняття «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу» як цілеспрямований процес створення максимально сприятливих умов для активізації творчого саморозвитку особистості майбутнього вчителя, виховання індивідуальних та професійних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Доведено, що одним із ключових напрямів у підготовці майбутнього вчителя має бути особистісно орієнтоване виховання, оскільки його реалізація значною мірою детермінує професійну майстерність педагога: гуманістичну спрямованість, здатність творчо аналізувати ситуації, розподіляти доручення в колективі на основі особистісного підходу, орієнтацію на суб'єкт-суб'єктну взаємодію з учнями, їхню самореалізацію, надання пріоритету інтересам і потребам особистості, що розвивається, врахування її своєрідності й можливостей.

2. Розкрито сутність та особливості культурно-дозвілєвої діяльності у вищому

педагогічному навчальному закладі.

У контексті дослідження уточнено сутність понять «культура дозвілля» – як сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки особистості, які забезпечують реалізацію духовно-культурного потенціалу в процесі змістовного дозвілля; «культурно-дозвіллева діяльність» – як комплекс взаємопов'язаних методик і технологій, які забезпечують активізацію творчого саморозвитку особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей, популяризацію духовно-моральних цінностей у процесі конструювання культурно-розвивальних, соціально значущих заходів.

«Культурно-дозвіллева діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу» – комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час.

Доведено, що суттєвою особливістю культурно-дозвіллевої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу є її взаємозалежність із цілями, змістом та структурою самої педагогічної діяльності. Так, майбутні вчителі, залучені до культурно-дозвіллевої діяльності, доповнюють та поглиблюють знання й уміння, що були отримані в процесі професійної підготовки.

У культурно-дозвіллевій діяльності відбувається практична реалізація виховних завдань вищої педагогічної школи: розкриття особистісного потенціалу студентів, розвиток креативних здібностей, комунікативних та організаторських якостей, уміння планувати, організовувати свою діяльність та діяльність інших, формування умінь командної роботи.

3. Визначено й обґрунтовано критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності: *когнітивний* (знання про особистісно орієнтоване виховання та особистісний розвиток, культурно-дозвіллеву діяльність, закономірності розвитку творчої команди, організаторську діяльність, механізми впливу культурно-дозвіллевої діяльності на розвиток творчої уяви); *емоційно-ціннісний* (бажання раціонально організувати дозвілля інших студентів, прагнення популяризувати духовно-моральні цінності, гуманістична спрямованість); *креативно-діяльнісний* (креативні здібності, організаторські уміння, комунікативні уміння); *командно-рольовий критерій* (уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, готовність до взаємозаміни командних ролей). Розроблені критерії характеризують низький, середній та високий рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності.

Дані констатувального експерименту свідчать, що лише 12,9% студентів мають високий рівень особистісного розвитку у культурно-дозвіллевій діяльності, 54,7% – середній рівень і 32,4% майбутніх учителів – низький. Таким чином, традиційна організація культурно-дозвіллевої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі не дозволяє забезпечити високий рівень особистісного розвитку для переважної кількості студентів.

4. Розроблено та експериментально перевірено методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Авторська методика зорієнтована на забезпечення цілеспрямованості виховної роботи за напрямками культурно-дозвіллевої діяльності: проведення культурно-дозвіллевих заходів, різних за формою та змістом; популяризація духовно-моральних цінностей у студентському середовищі; сприяння залученню майбутніх учителів до діяльності в гуртках, секціях, клубах за інтересами, творчих командах; комплексна робота з розвитку у студентів креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь, здатності до експромту, імпровізації, взаємозаміни командних ролей).

Розроблено та реалізовано проект «Школа культурного дозвілля студентської молоді». В контексті цього проекту передбачено виконання таких функцій: діагностичної, особистісно-розвивальної, виховної, творчої, рекреаційної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, прогностичної. Охарактеризовано методи: теоретико-зорієнтовані (лекція, семінар, тренінг, бесіда, групова дискусія, диспут, «мозковий штурм», тестування, розігрування ролей) та практико-зорієнтовані (колективна творча справа, складання сценарних планів та сценаріїв, конструювання культурно-дозвіллевих заходів, зустрічі з відомими людьми, творчі ігри, екскурсії).

Апробовано авторську технологію конструювання культурно-дозвіллевих заходів, яка розкриває зміст діяльності викладача-наставника та учасників творчої команди на кожному із шести технологічних етапів: цілепокладанні, колективному плануванні, організації, реалізації, колективному підведенні підсумків, оцінці результатів, організації післядії. Означені технологічні етапи передбачають урахування особистісного потенціалу учасників культурно-дозвіллевої діяльності. Авторська технологія є складником розробленої методики і була використана під час організації та проведення різних за формою і змістом культурно-дозвіллевих заходів.

Порівняльна характеристика результатів формувального експерименту щодо особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності засвідчує позитивні зміни за кожним із критеріїв. Вищі бали мають студенти ЕГ у порівнянні зі студентами КГ: когнітивний критерій – 4,3 бала у порівнянні з 3,3 (різниця – 1 бал), емоційно-ціннісний критерій – 4,4 бала у порівнянні з 3,9 (різниця – 0,5 бала), креативно-діяльнісний критерій – 4,2 бала у порівнянні з 3,75 (різниця – 0,45 бала), командно-рольовий критерій – 3,9 бала у порівнянні з 3,25 (різниця – 0,65 бала).

Унаслідок формувального експерименту високий рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності зріс від 19,3% студентів КГ до 24,8% студентів ЕГ вищих навчальних закладів, що взяли участь у експерименті. Позитивну динаміку спостерігаємо за високим рівнем особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності у КГ – 6,2%, в ЕГ – 13,4%.

Експериментальне дослідження та його результати не вказують на вирішення усіх теоретико-методичних проблем особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Є необхідність у подальшому науковому вивченні: культурно-дозвіллевої діяльності у

вимірах театральної педагогіки; механізмів стимулювання студентів для їхнього залучення до культурно-дозвілєвої діяльності; ролі культурно-дозвілєвої діяльності у вихованні педагогічного артистизму тощо.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Боловацька Ю. І. Технологія підготовки виховних заходів у культурно-дозвілєвій діяльності вищого навчального закладу / Ю. І. Боловацька // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – Вип. 10. – Ч. II. – С. 26–30.

2. Боловацька Ю. І. Виховання креативності майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності / Ю. І. Боловацька // Науковий часопис. Серія : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 21 (31). – С. 99–102.

3. Боловацька Ю. І. Культурно-дозвілєва діяльність як складник цілісного виховного середовища ВНЗ / Ю. І. Боловацька // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – Вип. 12. – Ч. II. – С. 23–27.

4. Боловацька Ю. І. Вимоги до вчителя у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Проблеми сучасної педагогічної освіти часопис : зб. наук. праць. – Ялта : РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», 2014. – Вип. 43. – Ч. III. – С. 50–55.

5. Боловацька Ю. І. Розвиток особистості майбутнього вчителя в контексті культурно-дозвілєвої діяльності / Ю. І. Боловацька // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць. – Умань : УДПУ ім. П. Тичини, 2014. – Вип. 50. – С. 121–125.

6. Боловацкая Ю. И. Особенности организации воспитательных мероприятий в культурно-досуговой деятельности педагогического вуза / Ю. И. Боловацкая // Вестник академии знаний : всероссийский журнал. – Краснодар, 2013. – Вып. 3 (6). – С. 95–98.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Боловацька Ю. І. Особливості виховного процесу в системі студентського самоврядування / Ю. І. Боловацька // Громадський сектор та студентське самоврядування, як складова розвитку українського суспільства : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. студ. конф. (Тернопіль, 27–29 квіт. 2012 р.). – Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2012. – С. 72–74.

8. Боловацька Ю. І. Розвиток творчої особистості студентів у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 13–14 берез. 2012 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – С. 36–37.

9. Боловацька Ю. І. Особливості організації дозвілля у педагогічній спадщині А. С. Макаренка / Ю. І. Боловацька // Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 12–14 берез. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 28–29.

10. Боловацкая Ю. И. Разнообразие форм культурно-досуговой деятельности в педагогической практике А. С. Макаренко / Ю. И. Боловацкая // Педагогика А. С. Макаренко: Воспитание и жизнь. Серия : Достижения и проблемы : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Нижний Новгород, 28–29 марта 2013 г.). – Нижний Новгород : НГПУ имени К. Минина, 2013. – С. 174–176.

11. Боловацька Ю. І. Розвиток творчих здібностей студентів у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління : матеріали Всеукр. семінару (Полтава, 8 жовт. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 7–8.

12. Боловацька Ю. І. Розвиток творчої особистості у контексті гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського / Ю. І. Боловацька // Педагогічна майстерність: навчально-методичне забезпечення теорії і технології професійного розвитку вчителя (до 95-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського) : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Полтава, 26 верес. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 10–12.

13. Боловацкая Ю. И. Технология подготовки воспитательных мероприятий в культурно-досуговой деятельности высшего учебного заведения / Ю. И. Боловацкая, М. В. Гринёва // Инновационная деятельность в образовании : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 23 апр. 2013 г.). – М. : МАНПО, 2013. – Ч. II. – С. 157–162.

14. Боловацька Ю. І. Формування духовно-моральної культури майбутніх учителів у культурно-дозвілєвій діяльності / Ю. І. Боловацька // Біблійна історія та християнська етика : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Полтава, 9 квіт. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 33–35.

15. Боловацька Ю. І. Культурно-дозвілєва діяльність як складник професійної підготовки майбутніх учителів / Ю. І. Боловацька // Гуманітарні науки та освіта у XXI ст. : матеріали VII Міжнар. науч.-практ. конф. пам'яті М. Матусовського (Луганськ, 10–11 квіт. 2014 р.). – Луганськ : Луган. держ. акад. культури і мист., 2014. – С. 16–19.

16. Боловацька Ю. І. Особистість майбутнього вчителя: особливості становлення та перспективи розвитку / Ю. І. Боловацька // Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна : матеріали XIV Міжнар. конф. (Полтава, 13 берез. 2015 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 24–26.

17. Боловацька Ю. І. Особливості виховного процесу в системі студентського самоврядування / Ю. І. Боловацька // Реалізація виховного потенціалу системи студентського самоврядування вищих навчальних закладів України : матеріали Міжнар. науч.-практ. конф. (Полтава, 30 верес. – 1 жовт. 2014 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 14–16.

18. Боловацька Ю. І. Особливості організації культурно-дозвілєвої діяльності на природничому факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка / Ю. І. Боловацька // Інноваційний підхід в управлінні навчальними закладами : матеріали Всеукр. науч.-практ. конф. (Житомир, 10 квіт. 2014 р.). – Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2014. – С. 18–19.

19. Боловацька Ю. І. Педагогічна культура майбутнього вчителя у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка в контексті євроінтеграційних тенденцій вітчизняної освіти : матеріали XIII Міжнар. конф. (Полтава, 1–2 квіт. 2014 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 16–17.

20. Боловацька Ю. І. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності / Ю. І. Боловацька // Розвиток та саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі : матеріали Міжнар. форуму пед. майст. (Полтава, 7–8 квіт. 2015 р.). – Полтава : ПОІППО імені М. В. Остроградського, 2015. – С. 72–74.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

21. Боловацкая Ю. И. Технология подготовки воспитательных мероприятий в системе студенческого самоуправления / Ю. И. Боловацкая // Особенности воспитательной деятельности в современных условиях : материалы Междунар. пед. форума (Сыктывкар, 2012 г.). – Сыктывкар : СГУ, 2012. – С. 52–56.

АНОТАЦІЇ

Боловацька Ю. І. Особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2015.

Дисертація присвячена проблемі особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. У роботі здійснено аналіз теорій особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів; визначено зміст поняття «культурно-дозвіллева діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу», уточнено поняття «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу», «культура дозвілля», «культурно-дозвіллева діяльність». Розкрито сутність та особливості функціонування культурно-дозвіллевої діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Визначено та обґрунтовано критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллевій діяльності. Розроблено та запроваджено методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллевій діяльності вищого педагогічного навчального закладу, яка передбачає реалізацію молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді» та апробацію авторської технології конструювання культурно-дозвіллевих заходів.

Ключові слова: студенти, особистісно орієнтоване виховання, культура дозвілля, культурно-дозвіллева діяльність, культурно-дозвіллева діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу.

Боловацкая Ю. И. Личностно ориентированное воспитание студентов в культурно-досуговой деятельности высшего педагогического учебного

заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2015.

Диссертация посвящена проблеме личностно ориентированного воспитания студентов в культурно-досуговой деятельности высшего педагогического учебного заведения. Доказано, что исследуемая проблема является актуальной и недостаточно изученной.

В диссертационной работе проанализированы философские, психологические и педагогические аспекты изучаемого вопроса. Культурно-досуговая деятельность студентов высшего педагогического учебного заведения определена как комплекс взаимосвязанных педагогических методик и технологий, обеспечивающих альтернативность в удовлетворении интересов будущих учителей на основе дифференциации и индивидуализации процесса воспитания, развитие креативных способностей, организаторских и коммуникативных качеств, умений работать в команде, реализацию духовно-культурного потенциала студентов в свободное от учебы время. Уточнено значение понятий «личностно ориентированное воспитание студентов высшего педагогического учебного заведения», «культура досуга», «культурно-досуговая деятельность».

В культурно-досуговой деятельности происходит практическая реализация воспитательных задач высшей педагогической школы: раскрытие личностного потенциала будущих учителей, развитие креативных способностей, коммуникативных и организаторских качеств, умения планировать, организовывать свою деятельность и деятельность других, формирование умений командной работы.

В исследовании определены критерии, показатели и уровни личностного развития будущих учителей в культурно-досуговой деятельности: когнитивный (знания о личностно ориентированном воспитании и личностном развитии, культурно-досуговой деятельности, закономерностях развития творческой команды, организаторской деятельности, механизмах влияния культурно-досуговой деятельности на развитие творческого воображения); эмоционально-ценностный (желание рационально организовывать досуг других студентов, стремление популяризировать духовно-нравственные ценности, гуманистическая направленность); креативно-деятельностный (креативные способности, организаторские способности, коммуникативные умения); командно-ролевой критерий (умение распределять поручения в творческой команде на основе личностного подхода, готовность к взаимозаменяемости командных ролей). Перечисленные критерии отражают качественные характеристики низкого, среднего и высокого уровней личностного развития будущих учителей в культурно-досуговой деятельности.

Разработана и апробирована методика личностно ориентированного воспитания студентов в культурно-досуговой деятельности высшего педагогического учебного заведения, которая обеспечивает организацию культурно-досуговой деятельности во всех ее направлениях (проведение культурно-досуговых мероприятий различных по

форме и содержанию; популяризация духовно-нравственных ценностей в студенческой среде; содействие привлечению будущих учителей к деятельности в кружках, секциях, клубах по интересам, творческих командах; комплексная работа по развитию у студентов креативных способностей, организаторских и коммуникативных умений; способности к экспромту, импровизации, взаимозаменяемости командных ролей), а также путем реализации молодежного проекта «Школа культурного досуга студенческой молодежи» и апробации авторской технологии конструирования культурно-досуговых мероприятий.

Ключевые слова: студенты, личностно ориентированное воспитание, культура досуга, культурно-досуговая деятельность, культурно-досуговая деятельность студентов высшего педагогического учебного заведения.

Bolovatska Y. I. Students' Person-Oriented Education in Cultural and Recreational Activities of Higher Pedagogical Educational Establishments. – Manuscript.

Thesis for a PhD Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.07 – Theory and Methodology of Education. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

The thesis focuses on the students' person-oriented education in cultural and recreational activities of higher pedagogical educational establishments. The work proves the theoretical basis for the future teachers' person-oriented education. There are three main concepts considered in the paper, namely the concept of «cultural and recreational future teachers' activities», «person-oriented education of the students of higher pedagogical educational establishments», «leisure culture», and «cultural and recreational activities».

The thesis specifically studies the essence and peculiarities of cultural and leisure activities of higher educational establishments. As a result the criteria, parameters and levels of future teachers' personal development in cultural and recreational activities are defined and described.

The paper presents the author's technique of the students' person-oriented education in cultural and recreational activities of higher educational establishments. The technique of developing cultural and leisure activities is implemented in the education process and makes it possible to carry out the youth project «Students' Cultural Leisure School» the efficiency of which is confirmed experimentally.

Keywords: students, person-oriented education, leisure culture, cultural and recreational activities, future teachers' cultural and recreational activities.

Боловацька Юлія Ігорівна

**Особистісно орієнтоване виховання студентів
у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого
педагогічного навчального закладу**

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності

13.00.07 – теорія та методика виховання

Підписано до друку 28.09.2015.
Формат А4. Папір офсет. Друк ризогр.
Тираж 100 прим. Вид. № 52
Видавництво ОП "ШвидкоДрук"

36003, м. Полтава, вул. Чорновола 2^б

ФОП Іпполітова Т.С., Свідоцтво В02 №414529 від 27.11.2007 р.